

ДИНАМІКА СТАНОВЛЕННЯ ГЛИБИННОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УКРАЇНІ*

Любов ГАЛУШКО, Наталія ДМЕТЕРКО, Ірина ЄВТУШЕНКО,
Олена МАКСИМЕНКО, Олександра ПЕДЧЕНКО,
Олена ПОЛЯНИЧКО, Лариса ТУЗ, Оксана УСАТЕНКО

Copyright © 2014
УДК 159.98

*До 70-річчя від дня народження
академіка Тамари Семенівни Яценко*

**Академік НАПН України
Т.С. ЯЦЕНКО**

Основи психодинамічної теорії в Україні сформовані академіком Національної академії педагогічних наук України **Яценко Тамарою Семенівною**. Зародження даного підходу відбулося у 1978–79 роках, що знайшло втілення у розробці *методу активного соціально-психологічного навчання (АСПН)*, який спочатку був зорієнтований на оптимізацію спілкування вчителя з учнями (докторська дисертація Тамари Семенівни (1989 р., при консультативній підтримці академіка РАО О.О. Бодальова [1]). Поштовхом до науково-практичних пошуків стала практика соціально-психологічного тренінгу (СПТ) в Москві і Новосибірську, стажування з групової психотерапії в Ленінграді (Санкт-Петербург), Польщі (Варшава, Гданськ).

Авторський метод АСПН з часом набув інструментальних можливостей проникнення в глибини психіки з метою їх індивідуалізованого пізнання та надання практичної допомоги суб'єкту. За передумову глибинного розкриття сутності феномену психічного послужили спонтанність і невимушеність поведінки дорослої соціально зорієнтованої людини, які відображають чинники її внутрішньої детермінації. Інакше кажучи, у психодинамічній парадигмі спонтанність і невимушеність поведінки суб'єкта є засадничим принципом організації глибинного пізнання, що відкриває перспективи вивчення внутрішніх детермінант невимушеної активності психіки. До низки

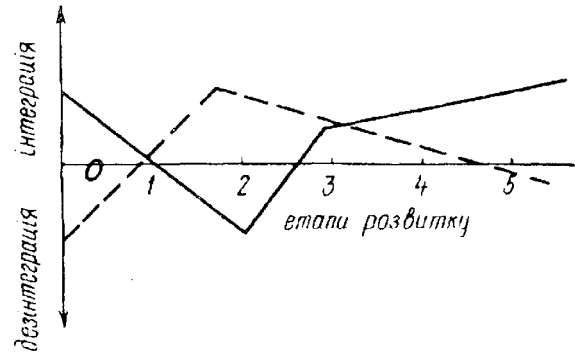
* Стаття підготовлена на основі наукових праць Т.С. Яценко, а також використано її виступ на Восьмій авторській школі (м. Ялта, 2012 р.), див. також сайт Науково-дослідного центру глибинної психології НАПН України при РВНЗ КГУ (м. Ялта): www.yacenko.org.ua

досліджень Т.С. Яценко та її послідовників входило вдосконалення інструментально-методичного аспекту розкриття змісту психіки у її цілісності (свідоме і несвідоме), а також розвиток психодинамічної теорії у спіралевидному взаємозв'язку з практикою.

Наприкінці 80-х років проф. Тамарою Яценко були сформовані засади психодинамічної теорії, що базуються на припущенні про наявність внутрішньої активності психічного; поставлені і вирішені проблеми керівництва динамікою групового та індивідуально-особистісного розвитку при забезпеченні умов здійснення позитивної дезінтеграції і вторинної інтеграції психіки на більш високому рівні її розвитку. Як з'ясувалося, таке керівництво має бути, з одного боку, чітким і прогностичним, а з іншого – неявним, невидимим, контекстним. Останнє потребує розуміння процесів *когнітивного синтезу притаманного функційним особливостям несвідомого (в єдності зі свідомим)* на трьох рівнях – структурному, функціональному та енергетичному.

Окреслене знайшло відображення у чітко сформульованих особливостях законів *позитивної дезінтеграції* психіки та *вторинної її інтеграції на більш високому рівні психічного розвитку суб'єкта*, що реалізується у процесі чисельних часткових дезінтеграцій і часткових вторинних інтеграцій, каталізованих діалогічною взаємодією з респондентом [2]. Ефективність такого діалогу передбачає єдність теорії і практики, відсутність у діагностико-корекційному процесі пріоритету наукового інтересу над практичним, тобто зреалізування орієнтації на результативність проходження суб'єктом групи АСПН. Останнє є важливим у створенні емпіричного базису для наступних наукових узагальнень.

Вирішення проблеми результативності АСПН загострило питання узгодженості групової та особистісної динаміки інтеграційно-дезінтеграційних процесів, а також діагностико-корекційних змін учасників АСПН. Взаємозалежність процесів дезінтеграції та інтеграції відображає графік, поданий на **рис. 1**, в якому зосереджується увага на взаємозв'язках групових та індивідуально-особистісних змін. Графік відображає наявність “переломних” моментів у груповій динаміці, які умовно відображають її “етапи розвитку”, за якими наявна іманентність узаємопереходів емоційних і когнітивних параметрів.

Рис. 1.
Графік взаємозалежностей між процесами дезінтеграції та інтеграції в динаміці груп АСПН

Позначки: 0–2 початковий період;
2–4 робочий період;
4–5 постгруповий період;
— — — індивідуально-особистісний аспект;
- - - - - груповий аспект

Індивідуально-особистісні зміни пов'язані з питаннями *керівництва груповою динамікою* як одним із чинників результативності проходження АСПН. З часом стало очевидно, що проблема особистісних змін суб'єкта такого навчання пов'язана з детермінантами *психологічного захисту*. Саме вивчення захисту в системно-структурній її організації відкрило перспективи пізнання індивідуалізованої неповторності психіки кожного респондента; причому групові та індивідуально-особистісні параметри є функційно взаємопов'язаними та автономними.

До середини 90-х років Т.С. Яценко доповнила фрейдівську структуру (Супер-Его, Его, Ід) психічного горизонтальними взаємозалежностями, яким притаманна синергія та антиномія, що є сутнісним як для адекватного розуміння функціональних параметрів цілісності психіки, так і для уточнення методології її пізнання (див. [4], **рис. 2**).

Модель ілюструє цілісний погляд на внутрішню динаміку психічного у його суперечливій сутності та єдності свідомого й несвідомого. Так, підструктури, відкриті З. Фрейдом (Супер-Его, Его, Ід) знаходяться в антагоністичному протистоянні, що презентує лише один з ракурсів суперечливої сутності психічного, а саме – “вертикаль”. “Горизонталь” же характеризується співіснуванням суперечностей

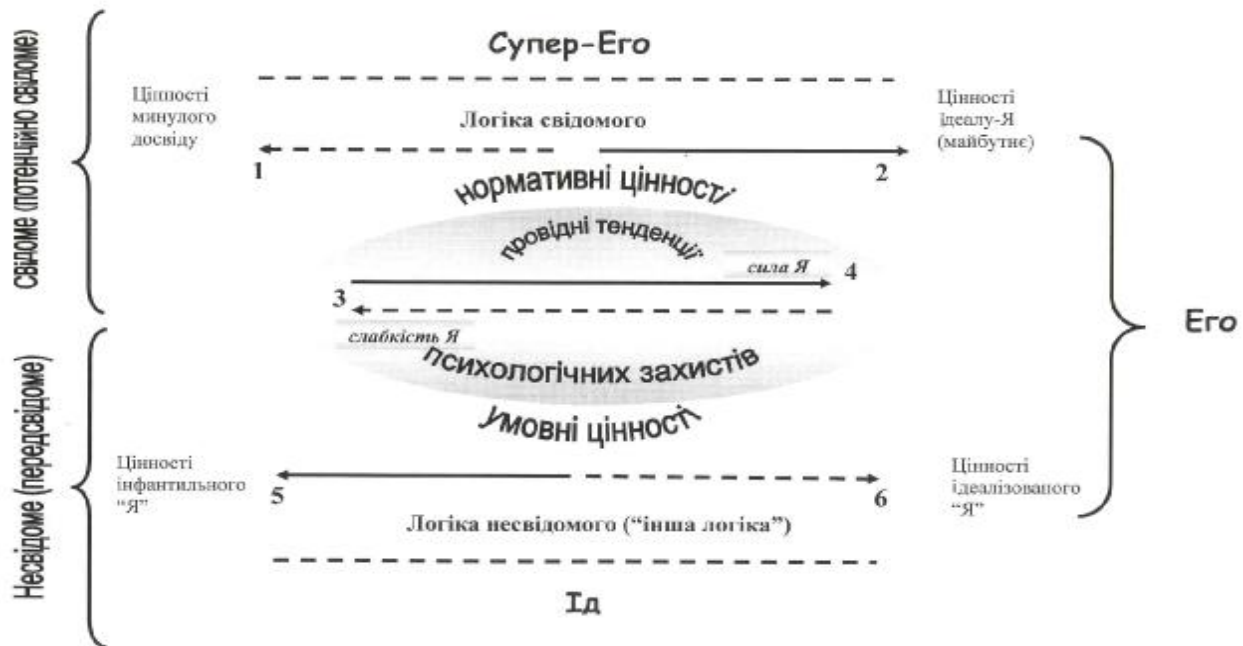

Рис. 2.
Модель внутрішньої динаміки психіки

відповідно до законів антиномії, що передбачає взаємоповодження і взаємопідміну однієї суперечливої тенденції іншою. Відтак на тлі фрейдівської “вертикалі” Т.С. Яценко вводить “горизонталь” структурних взаємозалежностей із властивою їм різноспрямованістю суперечливих тенденцій, що створюють одночасно як “взаємоперетікання”, так і “противагу” одна одній. Загалом антиномія підкреслює здатність протиріч до співіснування. Останнє ілюструє і сама природа Ід з її здатністю до рядоположного співіснування різноманітних імпульсів (потягів). Модель (див. рис. 2) ілюструє взаємозалежність сфер свідомого і несвідомого за законами ізоморфізму і гомоморфізму; симетрії та асиметрії (стрілки 2 і 5), що пов’язано з їх енергетичною різноспрямованістю. Інтегративну функцію психологічних захистів на моделі виражає еліпс, що вказує на їх всеосяжність через причетність до свідомого і несвідомого. Водночас захист не має одноразового, локального характеру, а є інтегративним, диспозиційним утворенням, яке має різнорівневу структуру, що охоплює когнітивний, емотивний і поведінковий аспекти; захисна система підпорядкована єдиному генеральному механізму – **“від слабкості до сили”**.

Наступним важливим висновком, який узагальнює багаторічні дослідження академіка

Т.С. Яценко, є виокремлення двох різновидів захистів: базальні (“горизонталь”) і ситуативні, периферійні (“вертикаль”) захисти. Зазначені дві форми захистів – це вкрай важливі моменти, що не лише інтегрують механізми, відкриті З. Фрейдом (заміщення, раціоналізація, проекція, перенесення, ідентифікація, компенсація тощо), а й зумовлюють їх специфічне функціональне навантаження, автономне для кожного з них. Отож психічне у його одноактному вияві знаходиться на перетині “горизонталі” і “вертикалі”, а тому кожному захисному акту властива синергія інтересів (цінностей) як глибинного, так і просоціального порядку. Інакше кажучи, в одноактній поведінці присутнє як свідоме, так і несвідоме. При цьому захисна “вертикаль” має пріоритет адаптаційних інтересів Я (просоціальних цілей), а “горизонталь” зберігає спрямованість на реалізацію глибинно-спричиненого захисного мотиву (глибинних цілей).

Генеральний механізм усієї захисної системи (“від слабкості до сили”), хоча й забезпечує інтегративний ракурс її функціонування, однак ілюзорними засобами, які створюють ефект “психологічної сили”. З огляду на сказане, вищезазначені різновиди захистів переслідують двояку мету, а саме реалізацію глибинних (інфантильних) цінностей (базальна фор-

ма) й одночасно вирішення адаптаційних проблем індивіда у соціумі (периферійний, ситуативний захист). Пізнання базального захисту відкриває перспективи упередження та нівелювання дезадаптації суб'єкта. Процес глибинної корекції передбачає нейтралізацію активності ситуативного захисту, що відкриває перспективи вивчення базальних, глибинно спричинених її форм. Атмосфера ситуаційної захищеності учасників навчання задається принципами функціонування групи (прийняття, відсутність оцінних суджень та ін.), а також законами позитивної дезінтеграції і вторинної інтеграції психіки суб'єкта на більш високому рівні психічного розвитку.

Т.С. Яценко встановлено, що когнітивною платформою базальних захистів є категорія *позадосвідного*, яка асимілює інтереси глибинних цінностей й узагальнює сліди витіснень при абстрагуванні від ситуативної конкретики. Позадосвідне, інтегруючись з архетипом, набуває трансцендентного характеру. Все це дозволяє уточнити категорію передсвідомості як різновиду несвідомого, що має відтінок “мета...”, “транс...” і що відображено в назві: “онтологічне передсвідоме” [26; 27; 28].

Розробляючи психодинамічну теорію у її авангардній версії, зокрема у погляді на феномен психічного як системно впорядковану цілісність, Т.С. Яценко стверджує, що його дискретність породжується порушеннями інформаційного обміну між підсистемами (свідоме – несвідоме). Важливо враховувати і те, що упорядкованість психічного у його системності властива як рівню свідомого, так і несвідомому, що презентовано в “логіці свідомого” і “логіці несвідомого” (“іншій логіці”), вочевидь за наявності їх різноспрямованості.

Згідно з психодинамічним підходом, психічне у його цілісності функціонує за законами холистичності, тобто у єдності матеріальної реальності і духовної дійсностей. Підсумовуючи, зазначимо, що діагностико-корекційний процес глибинного пізнання передбачає:

1) забезпечення умов спонтанності поведінки респондента, звісно, при актуалізації його спонтанної ініціативи в діалозі, що сприяє виявленню особистісної проблеми (внутрішньої суперечності);

2) пізнання глибинних (неусвідомлених) параметрів психіки шляхом діалогічної взаємодії із фахівцем з аналізу, що зумовлене нероздільністю процесів діагностики та корекції;

3) врахування того, що в одноактній поведінці симультанно виражені взаємозв'язки свідомого і несвідомого, як і те, що окремий фрагмент матеріалізації психічного втілює діагностичний потенціал, що уможливорює діалогічну взаємодію з респондентом, де метою є емотивне “оживлення” упредметненого презентанта у співвіднесенні з внутрішнім порядком феномену психічного, тобто континуумом стимулів його мимовільної активності;

4) зв'язок інтерпретації емпіричного матеріалу в діалогічній взаємодії психолога і респондента, розгорнутій у часі з виявленням логічної впорядкованості енергетично-емоційних детермінант поведінки;

5) непряме, контекстне, “хвилеподібне” визначення тенденцій активації психіки на підставі встановлення асоціативно-смыслових взаємозв'язків між упредметненими презентантами, що візуалізовані завдяки спонтанній активності респондента (психологічне моделювання з використанням каменів, ліпки з тіста, малюнків та ін.);

6) розуміння суперечливих тенденцій функціонування психіки (свідоме – несвідоме) як різних сторін однієї і тієї ж реальності психічного у їх автономії та нероздільній єдності;

7) пізнання тенденцій перебігу психіки у процесній діагностиці, яка передбачає діалогічну взаємодію з респондентом, що визначається внутрішнім порядком структури психіки, має відмінності на рівні свідомого і несвідомого;

8) слідування психолога в діалозі з респондентом за континуумом внутрішніх смислів останнього, що є передумовою адекватності пізнання несвідомого у його логічній упорядкованості, як і можливості встановлення взаємозв'язків зі свідомим;

9) відповідність розуміння сутності внутрішніх смислів, що латентно присутні у перекодуванні в матеріалізовані форми, що презентуються в інформаційних еквівалентах, які не залежать від способів візуалізації (ліпка, малюнок, висловлювання тощо).

Висловлене пояснює характер і специфіку інструментарію глибинного пізнання, спрямованого на каталогізацію спонтанної активності поведінки його учасників відповідно до енергетичної спрямованості, яка зумовлюється несвідомим. *Спрямованість несвідомого до прояву на зовні стає можливим завдяки архетипно-метафоричній презентації*, що відкриває горизонти вивчення феномену психічного. Отриманий Т.С. Яценко емпіричний

матеріал доводить необмежені перспективи вивчення візуалізованої проекції психічного в упредметнених засобах самопрезентації, що втілюють *згорнутий зміст* у метафорично-символічних формах, які узагальнено оприявнюють щось *інше, ніж те, що доступне спостереженню*. У цьому процесі актуалізуються захисні механізми перенесення, заміщення, компенсації, проективної ідентифікації та ін., які підкоряються законам збереження інформаційних еквівалентів (тобто неусвідомлюваних смислів) психіки в її індивідуалізованому вираженні.

Отже, глибинне пізнання передбачає не лише спонтанність поведінки респондента, а й використання у цьому процесі упредметнених, архетипно-символічних засобів, які можуть бути як невербальними, так і вербальними. Зокрема, невербально – ліплення з тіста у поєднанні з використанням мушель і міні-фігурок, іграшок, просторових моделей з каменів та ін.; вербально-метафоричні засоби – спонтанна розповідь; презентація “казки про своє життя”; звернення з питанням до Бога, до долі і до самого себе; вербалізація подорожі у “чарівний магазин” та ін. Матеріалізована символізація психіки, як стверджує Т.С. Яценко, має перевагу в здатності *конденсації і фільтрації смислових параметрів несвідомого*, з семантичною їх пріоритетністю, що кодується в упредметнених формах. Тим самим відкриваються перспективи визначення *асоціативної логіки поведінкового матеріалу*, яка є очевидною в її спостережуваності, спирається на *очевидне*. Синтезована (згорнута) форма матеріалізованої презентації дозволяє в діалогічній взаємодії розкривати логічну впорядкованість психіки у її суперечливій сутності на рівні логік свідомого і несвідомого (“іншої логіки”), а відтак і полізначність символу в образі-презентанті.

Багаторічні дослідження Т.С. Яценко дають підстави висновувати, що глибинне пізнання психічного повинно спиратися на знання функціональних особливостей *несвідомої сфери*, яка має відмінності від *свідомого* за важливими параметрами: симультанність – дискретність, ірраціональність – раціональність, поза часом і простором – темпоральність і топіка, тобто існування у часі і локалізація у просторі. До того ж використання упредметнених засобів (включаючи неавторські малюнки) у процесі глибинного пізнання сприяє символізації, тобто перекодуванню латентних смислів у

матеріалізовані форми, доступні “дослідженню в евклідовому просторі”. У процесі матеріалізації задіяні механізми уяви, що сприяють інтеграції чуттєвої та уявної реальності в інтегративно упредметнену цілісність. Психодинамічна теорія стверджує, що *латентне кодування глибинного смислу психіки в процесі його візуалізації може бути різним, залежно від форми упредметнення (матеріалізації), але єдиним (інваріантним) у частині інформаційних еквівалентів*. Інтерпретація поведінкового матеріалу орієнтована на тривалий, асоціативно-смысловий аналіз напрацьованих в діалогічній взаємодії численних точок перетину “вертикалі” і “горизонталі”. Інтерпретаційне узагальнення цього розгорнутого матеріалу відкриває перспективи виявлення спрямованості енергії психічного через взаємозв’язки між об’єктами, що знаходяться у полі сприйняття. Це створює ефект *очевидності* у пізнанні динамічних параметрів психіки, що виявляються в логіці свідомого і логіці несвідомого. Процес усвідомлення суб’єктом суті зазначеної суперечливості, тобто динаміки двох “порядків”, пов’язаний із розширенням самоусвідомлення перспектив розв’язання особистісної проблеми. Стабілізованість внутрішньо-особистісної проблемності співвідноситься зі ступенем розвиненості усталених тенденцій захисної системи, на що вказує імператив викривлень соціально-перцептивної реальності, неусвідомлюваних суб’єктом. Т.С. Яценко переконує, що глибинний смисл захисної активності суб’єкта взаємопов’язаний з едіпальним періодом його розвитку і виявляється в дисфункціях психіки, які пов’язані з її латентною дезінтегрованістю.

Психодинамічна теорія внесла істотні уточнення в розуміння едіпальної залежності суб’єкта. Це стосується психологічних втрат для суб’єкта в едіпальний період: амбівалентність почуттів, ригідність поведінки, формування об’єктних відносин, законів вимушеного повторення та ін. Особливу роль відіграв факт виділення Т.С. Яценко провідного чиннику едіпального програмування психіки, яким є механізм “від слабкості до сили”. Цей механізм зумовлює процес ідентифікації, передусім у частині інтроєктування певних рис лібідних об’єктів. Наслідкування окремих характеристик батька чи матері латентно обумовлено їх селекціонуванням, що співвідноситься з психологічною силою. Тенденція “до сили”, якій підкорена захисна система, ставить

акцент на платонічно-соціальному факторі, що спричиняє едіпальне узалежнення та відсуває на периферію чуттєво-сексуальний аспект, який латентно володіє енергетичними пріоритетами. Асимілювання якостей батьків не позбавлене впливу соціальних нормативів, що знаходить “притулок” в умовних цінностях, які асимілюють і глибинні (інфантильні) цінності (див. стрілка 5, рис. 2).

Сам процес латентного інтроєктування психічних патернів поведінки первинних лібідних об'єктів (батьків, родичів, вихователів) не є простим. Т.С. Яценко вказує, що на цьому рівні тенденція “до сили” зливається із прагненням до задоволення едіпально-лібідних бажань (згідно із принципом задоволення), що знижує напруження, породжене “принципом реальності”. Табу залишає простір для реалізації лібідної активності суб'єкта в платонічному ключі. Т.С. Яценко вдалося виявити зазначену проблему, яка розв'язується психікою парадоксально, через латентне інтроєктування як форми заміщення табуйованого, але “бажаного”, єднання з первинним лібідним об'єктом. Парадоксальність полягає в тому, що для несвідомого “немає невирішених проблем” й одночасно засоби їх вирішення є такими, що лише відновлюють гостроту особистісної проблеми у сфері свідомого в так званих “незавершених справах дитинства”, що мають емотивно-повторюваний (ітеративний) почерк у поведінці. Названа парадоксальність латентного інтроєктування стосується переважно тих якостей первинного лібідного об'єкта (батька), які емоційно роз'єднували, дистанціювали, породжували відчуття знедоленості дитини, що, безсумнівно, створювало бар'єри, ускладнювало лібідне зближення. Скажімо, авторитаризм, маніпулювання, придушення (крик, агресія), експлуатування, приглушення чеснот Я, знецінення, приниження тощо – все це загострювало відчуття слабкості. Латентне інтроєктування сприяє зниженню напруження і відкриває перспективи протистояння і відповідного бажання “воздати належне кривднику” (“ось коли я виросту ...”), що діє в унісон з тенденцією “до сили”. Цим процесам притаманне змикання енергії лібідного порядку з енергією мортідо (енергетичне перетікання “світлого” в “темне”). Зазначені енергії – лібідо і мортідо – не тільки взаємопов'язані, а й нагадують сполучні судини (спадання енергії лібідо актуалізує приплив мортідо і навпаки). Це пояснює особливості імпотування

психіки (в едіпальний період) у напрямку до “психологічної смерті” [9].

Таїна такого едіпального інтроєктування якостей “кривдника” відмежовується від свідомого суб'єкта захистом, зокрема відчуженням (неприйняттям) подібних якостей у себе особисто (і в інших людей, передусім батьків). За таких обставин реалії психічного у його цілісності зазнають дезінтегрованості, розщепленості, що зумовлено пріоритетом просоціальних постулатів поведінки і витісненням незаохочуваних соціумом рис характеру. Останнє призводить до порушення інформаційного обміну між підсистемами психіки “свідоме – несвідоме”, що, своєю чергою, породжує дисфункції.

У просоціальному форматі слушно стверджувати, що людина приречена на “психологічну плату” за витрати едіпального періоду, сутність і витoki яких їй невідомі, хоча емотивно й унаявлені реальністю переживань. Звідси висновок, едіпальний період розвитку психіки загрожує формуванням дисфункціональних програм, ослаблення яких входить до завдань психокорекції, що уперспективлює на рівні суб'єкта життєдіяльності гармонізацію психіки і відчуття гомеостазису. Матеріалізоване об'єктивування психічного у формі предметної самопрезентації відкриває нові обрії його перекодування (включаючи структурні дискретності) та можливості дослідження за законами функціонування свідомого у параметрах чуттєвості, темпоральності і просторової локалізації. Це створює передумови для розвитку соціально-перцептивного інтелекту респондента під час проникнення свідомого у системну сутність захистів з їх здатністю не лише породжувати, а і маскувати, приховувати дисфункції психіки, оберігаючи їх каузальну латентність. Психокорекція суб'єкта в такому разі співзвучна інстинкту самозбереження в контексті просоціально-адаптаційних потреб і демаскування глибинних мотивів поведінки. Психологічний захист як “великий інтегратор” володіє віртуозністю перетворення бажаного в “реальне”, шляхом забезпечення емоційного відчуття “сили Я” (відповідно до потреб “ідеалізованого Я”). Все це не тільки маскує інфантильний інтерес (що приховують витіснення), але і забезпечує транзитність смислу, що визначає потенційну активність, що реалізується через заміщення, проєкції, перенесення, інтроєкції та ін. Наявність ілюзорних підстав для відчуття “справжності” ба-

жаного набуває прозорості внаслідок пізнання глибинних їх витоків. Тому виправданим є вираз: “Ніхто не може заподіяти людині більше шкоди, ніж вона собі сама”. Витрати захисної системи є “розплатою” психіки за прийняття ілюзорно бажаного за чисту монету.

Т.С. Яценко у ґрунтовних дослідженнях розкрила не тільки *структурність і системність психологічного захисту, а й багатofункціональність, що посилює його інтеграцію з архетипом, який причетний до перекодування індивідуалізованих змістів психічного в матеріалізовані, метафорично-символічні форми, презентовані в об'єктивній реальності, у площині відчутності на дотик (“твердий” світ)*. Причому доведено, що візуалізація змісту психіки при збереженні інформаційних еквівалентів створює передумови доступності її пізнання у “площині, що сприймається на дотик”, і завдяки *архетипній символічності презентантів Я*. За своєю суттю презентанти “мертві” (прямолинійно не передають зміст психіки), вони потребують **“оживлення” у вербалізації, тобто діалогічній взаємодії з респондентом**, що відкриває перспективи адекватного та об'єктивного пізнання психічного в глибинному його змісті. Метафоричність різних форм матеріалізації і полізначність символічної їх сутності передбачає наявність *інструментарію, що сприяє наближенню глибинного процесу до відкриття першопричин особистісних проблем суб'єкта, а це й задає напрям “до однозначності”*. У процесі психоаналізу поведінкового матеріалу відбувається поступове звуження палітри полізначності, індивідуальної неповторності і логічної впорядкованості психічного. Тому *сам по собі матеріалізований презентант у його експлікативних можливостях об'єктивує і виносить “на поверхню” лише імпліцитно задану індивідуалізовану сутність психічного у згорнутому стані, розкриття якої в кінцевому підсумку залежить від професіоналізму, що виявляється у співвіднесеності реплік психолога із внутрішнім порядком (континуальністю) феномену психічного*. Візуалізація психічного вказує на *універсальність і спільність законів ідеальних і матеріальних реалій дійсності, що поглиблює розуміння архетипної символіки у її вербально-невербальній сутності*. Останнє стає особливо зрозумілим через відкриття *інтеграції архетипу із захисною системою, яка*

охоплює як свідому (вербальну), так і несвідому (символічну), сфери психіки (див. рис. 2, еліпс).

Таким чином, **матеріалізація психічного є лише проміжною ланкою в його цілісному пізнанні, зреалізовує “оздоровчу” функцію саму собою, що мало виправдано, що становить ілюзорно-редуційований шлях у психокорекції**. Іншими словами, арт-терапевтичної активності суб'єкта, на думку Т.С. Яценко, недостатньо для конструктивних змін, адже потрібно розкрити імпліцитний смисл мимовільної матеріальної активності, кодованої у візуалізованому самопрезентанті. Тільки завдяки виявленню логічної впорядкованості психіки стає зрозумілою різноспрямованість енергетичних потоків свідомого і несвідомого. Ефективність діагностико-корекційного процесу передбачає звуження полізначності метафорично-символічного матеріалу через визначення логічної його впорядкованості (системності), що наближає до пізнання індивідуалізованості поведінки суб'єкта. Отож *сама по собі арт-терапевтична активність суб'єкта не може звільнити його від “викривлень розуму”*, породжуваних захисними відступами від реальності, які відрізняються ригідністю, при наявності логічної впорядкованості і потребують когнітивного реконструювання (позитивної дезінтеграції) як передумови інтеграції психіки на більш високому рівні розвитку через розширення самоусвідомлення. Реінтеграція психіки суб'єкта та вторинна її інтеграція на більш високому рівні усвідомлення когнітивних засад сприяє розвитку соціально-перцептивного (рефлексивного) інтелекту особи.

У зв'язку із викладеним Т.С. Яценко уточнює назву методу: це вже не “АСПН (навчання)”, а АСПП, тобто “активне соціально-психологічне пізнання”, точніше **“глибинне пізнання”**.

Повертаючись до візуалізації, відзначимо, що перекодування ідеальної, симультанно функціонуючої (неусвідомлюваної) реальності, недоступної прямому спостереженню, відкриває нові горизонти її дослідження за законами функціонування свідомого, тобто в “евклідовому просторі”, чому сприяє саме “єдність свідомого і несвідомого”. Маючи в своєму розпорядженні спонтанно візуалізований поведінковий матеріал, перед психологом постає завдання забезпечення діагностико-корекційної доцільності діалогічної взаємодії

з респондентом. *Діалог в АСПП передбачає вбудовування активності ведучого у природно існуючий порядок мимовільної активності респондента.* Пізнавальна цінність матеріалізації психічного полягає в тому, що вона сприяє внутрішньому селекціонуванню та конденсату (ессенціонуванню) домінантних сутностей у їх семантиці і протистоянні, що зумовлює характер структурування діалогу. Енергетичне емотивне “оживлення” спонтанно візуалізованих реалій психіки зобов’язує психолога до їх узагальнення, яке враховує *рівнозначність візуального та вербального матеріалу* (один інтерпретаційний ряд).

Діалогічна взаємодія не має на меті встановлення відносин з респондентом, оскільки орієнтована на інформаційний обмін, що звучує цілі та зміст взаємодії. Кожен “крок” (висловлювання) психолога повинен пробуджувати у **респондента прилив енергії, котра мотивує його активність поза опорами.** Такі “притоки” мають відмінності у психолога і респондента. Висловлювання психолога ґрунтуються на когнітивних (неемотивних) чинниках, що передбачає узагальнення і систематизацію поведінкового матеріалу (від початку роботи і до актуального моменту), у респондента ж – це емотивно-мимовільні актуалізації висловлювань “тут і тепер”, сила яких визначається не стільки стимулами, що йдуть від психолога, як слідами минулих емотивно значущих подій, внутрішніх залишкових явищ (“хворобливих осередків”). Уточнюючи характер кодування ідеальної (психічної) реальності в матеріалізовані форми, Т.С. Яценко вказує на *нелінійність цього процесу, що виключає можливість прямого зчитування смислів (інформаційних еквівалентів), які стосуються семантики несвідомого.* Тому глибинне пізнання незмінно підпорядковується “*принципу додатковості*”, що знаходить вираження в динаміці взаємодії психолога з респондентом при синтезуванні різних методичних прийомів відповідно до потреб поточної ситуації. На мові функціональних систем це передбачає розкриття інформаційних еквівалентів, що створюють *ефект зворотності* шляхом відновлення “першопричин”. Т.С. Яценко стверджує, що матеріалізація психічних реалій пов’язана з внутрішніми очікуваннями суб’єкта, його потребами, котрі впливають на процес перекодування, за принципом доцільності активності (смыслу), як і тенденції несвідомого “бути реалізованим у поведінці”.

Отже, матеріалізація Я не може вважатися самодостатньою для психокорекційного ефекту, тому що вимагає “*емоційного пожвавлення*” шляхом діалогічної взаємодії психолога з респондентом, із залученням інших методичних прийомів, відповідних ситуаційній (діагностико-корекційній) потребі. Приміром, якщо це процес ліплення, то бажано додатково використовувати малюнки, каміння, іграшки, психодраму, відповідно до професійної доцільності. Скажімо, захист підтримує ілюзію цілісності психічного, маскуючи наявність внутрішніх дискретностей. Процесно організована діагностика, що вбудовується на взаємодії з респондентом, відкриває перспективи виявлення індивідуалізованості захисних ілюзій. Т.С. Яценко переконана, що *відображення у системі “людина – людина” незмінно підлягає викривленням з характерною для кожного індивіда неповторністю.* Усвідомлення ілюзорних аспектів функціонування психіки сприяє розширенню самосвідомості і стимулює реінтегрування з метою вторинної інтеграції на більш високому рівні психічного розвитку, з наближенням його до внутрішньої гармонії і стану гомеостазу.

Дослідження Т.С. Яценко у сфері глибинної психології, безсумнівно, сприяють подоланню спрощеного, механістичного погляду на розуміння предмета психології, що ігнорує протистояння (антагонізм) у форматі “свідоме – несвідоме”, як і наявність синергії їх взаємин. Психодинамічна теорія і позитивні результати суголосній їй практики переконують, що психіка єдина, причому незалежно від автономії сфер свідомого та несвідомого в їх функціональних відмінностях. Цілісність психічного пов’язана з його голографічною природою, завдяки чому “*психіка знає все*” й одночасно – “*не знає*”, а окремі елементи мимовільної активності втілюють сутність цілого, на що й спирається процесно здійснювана діагностика в її діалогічності. Сказане меншою мірою несе навантаження метафори, ніж робочої гіпотези, на яку зорієнтовані дослідження Т.С. Яценко та її послідовників (див. літ. джерело). Неусвідомлена “обізнаність” респондента у смисловій (інформаційно еквівалентній) активності психіки розкривається психологом у діалогічній взаємодії, як і в інтерпретаційних узагальненнях поведінкового матеріалу. Холістичність візуалізованих презентантів та їх смислове навантаження стають доступними усвідомленню шляхом повздовжнього аналізу поведінкового

матеріалу, який об'єктивує (у сферу пізнання) недосяжний, латентний зміст несвідомого. Дослідниця стверджує: функціональне упорядкування психічного передбачає численність підсистем, взаємодія яких забезпечується процесом перекодування *інформаційних еквівалентів*, тобто безперервністю інформаційного обміну між підсистемами, що передбачає **переведення ідеальної (духовної) реальності в матеріальну, і не лише в фізіологічну (“мозкову”), але і в зовнішню – предметну.**

Наукову увагу Т.С. Яценко зосереджено на *“лінії межі” свідомого і несвідомого, що можна назвати горизонтом, але не розділюваною лінією.* Вся процедура АСПП націлена на відновлення порушених взаємозв'язків (тобто інформаційного обміну) між сферами психіки, які породжують *суб'єктивізм (викривлення) відображувальної активності індивіда, що і призводить до соціальних невдач, дезадаптації. Суб'єктивізм психічного відображення спричинений об'єктивною (хоча й ідеальною) реальністю законів функціонування несвідомого, що знаходить вираження в інваріантності характеристик психіки, породжуваних системою захистів, які зумовлюють у поведінці ефект передбачуваності.* Останнє виявляється в інваріантності смислових навантажень спонтанної активності суб'єкта. *Процес матеріалізації презентантів Я дозволяє дослідити феномен психіки у параметрах очевидного, що універсалізує глибинне пізнання і робить його доступним для зовнішнього, об'єктивного спостереження, включаючи представників непсихологічних професій.* Більше того, глибинне пізнання стає доступним у великій (чисельній) аудиторії, в чому переконує практика проведення восьми Авторських шкіл академіка НАПН України Т. С. Яценко (починаючи з 2006 р.) в актовому залі з екранізацією процесу глибинного пізнання.

Професійний психолог, робота якого зорієнтована на цілісність психіки, не може залишатися поза методологією, що передбачає визначення принципів організації такого різновиду пізнання, яке спирається на спільну взаємодію з респондентом. Гуманістичні принципи організації процесу АСПП сприяють нівелюванню ситуативних (периферійних) форм психологічних захистів з тим, щоб розширити перспективи дослідницького наближення до пізнання базальних форм захисту, які втілюють інтерес глибинних цінностей. В

умовах глибинного пізнання особливої значущості набуває поняття *“ймовірнісне прогнозування”*, зорієнтоване на пізнання “логіки свідомого” і “логіки несвідомого” (“іншої логіки”). *“Ймовірнісна логіка”* має проміжні істинні значення, які можна назвати вірогідностями істинності висловлювань, мірою правдоподібності (очевидності) в єдності з прогнозами їх подальшого підтвердження. Якщо поняття “ймовірність” пов'язане з певною подією, вчинком, що знаходить емпіричне підтвердження, то “достовірна логіка” є уточненням “індуктивної логіки”. При цьому присутній перехід від мови прогнозів (під впливом висловлювань (поведінки) респондента) до їх підтвердження в діалогічній взаємодії. Специфіка достовірної логіки глибинного пізнання полягає у відсутності можливостей усунення факту ймовірності, тобто неповної достовірності. Дослідження Т.С. Яценко підтверджують, що *ймовірна логіка* є різновидом багатозначної логіки, яка не обмежується лише двозначністю, а саме “істина або неправда”. Процес глибинного пізнання приймає до уваги наявність полізначності, яка допускає ймовірність істини через відсутність початкової визначеності змісту спонтанної поведінки, що може нівелюватися лише опосередковано, багаторівнево шляхом порційної подачі інформації респонденту. Спонтанність поведінки останнього вирізняється частотою ітеративних повторень, тобто інваріантних форм поведінки, що сутнісно наближається до уявлення про **відносну частоту.** Це зумовлює дослідницьку увагу до проблеми статичної і динамічної цілісності функціональної організації психічного. В даному контексті відіграють роль такі поняття, як “диспозиція”, “установка”, “тенденція”, що сприяють визначенню орієнтирів на типовість, повторюваність, як і спрямованість енергії особистості в цілому.

У будь-якому разі ймовірнісне прогнозування дозволяє розкрити й об'єктивувати *“необхідність”*, що прокладає собі шлях через сукупність випадковостей у їх множинності, а також домогтися виправданої полізначності символіки, конкретизація якої, тобто наближення до знаковості, спричинюється логічною впорядкованістю психіки, яка звужується (висікається) асоціативними взаємозв'язками поведінкового матеріалу. В контексті несвідомого (як складової феномену психічного) випадковість учинків є ілюзією, яка зніма-

ється у процесі глибинного пізнання через розкриття їх першопричин. Розроблена Т.С. Яценко психодинамічна теорія вказує на те, що **глибинно-психологічне пізнання змінює не реалії внутрішнього світу, а їх значущість (смысл) для респондента шляхом розширення та поглиблення рефлексивних знань**, пов'язаних із розумінням інфантильних детермінант особистісних проблем, які сприяють реконструюванню примітивних структур завдяки розширенню самосвідомості.

Логічна, або індуктивна ймовірність характеризує відносини між посилами і висновками індуктивного міркування. На відміну від дедукції, постулати індукції не гарантують істинності висновків, а лише надають їм імовірнісний (правдоподібний) вигляд. За таких обставин *ймовірність виражає не стільки ступінь суб'єктивізму, як виявляє "розумну" віру в бажаний результат (прогностичність)*. Активність керівника групи АСПП вибудована на ймовірнісних припущеннях логічної впорядкованості поведінкового матеріалу, а раціонально-логічні інтерпретації діагностико-корекційного процесу стосуються аналізу особливостей пізнання спонтанної (тобто суб'єктивної) активності індивіда в умовах невизначеності поведінки. Упередження можливої алгоритмізованості дій учасників глибинно-корекційного процесу є невід'ємною складовою як загальної спрямованості методу АСПП, так і часткових його методик, які системно впорядковані відповідно до потреб розв'язання актуальних діагностико-корекційних проблем.

Вищевикладене формує адекватне уявлення про теоретико-методологічні основи глибинного пізнання, розробленого Т.С. Яценко, як *оптимальної психодинамічної моделі* діагностико-корекційної, аналітико-діалогічної роботи психолога з респондентом. Узагальнимо найголовніше.

1. Т.С. Яценко обґрунтовано розкриває когнітивний ракурс процесу глибинного пізнання психіки, що стимулює суб'єкта до розвитку рефлексивного (соціально-перцептивного) інтелекту на підставі реінтегрування деформованих структур психіки, які порушують функціональну гармонію взаємозв'язків у системі "свідоме – несвідоме" й у переході на більш високий рівень психічної інтеграції. Визначено глибинно-семантичний конструкт, яким є базальна форма захисту у її синтезі з

"позадосвідним", що зумовлює змістоутворювальні процеси свідомості, включаючи рефлексивний інтелект [26, с. 11–25].

2. Досліджено зміст деформацій психіки в їх едіпальних залежностях, які продукують ускладнення відносин з первинними лібідними об'єктами (і з навколишніми людьми) через неприйняття, "відсікання" певних аспектів їхньої психіки, які є заміщенням чуттєвого до них тяжіння з мортідною валентністю. Ситуація взаємодії ще більше ускладнюється наявністю інтроєктування саме такого типу характеристик, які потім проєктуються на інших людей.

3. Виявлено провідні тенденції психіки в їх універсальності (трансцендентності): а) "до сили" і "до слабкості", б) "до людей" і "від людей" ("до психологічної імпотенції"), в) "до життя" і "до психологічної смерті". Встановлено, що провідною тенденцією усієї захисної системи є поступ "від слабкості до сили", що забезпечується ціною відступів від соціально-перцептивної реальності, включаючи інтроєктування соціально небажаних рис.

4. Пізнання психологічного захисту в АСПП зосереджено на встановленні його системної впорядкованості з таким підструктурним його утворенням, як "суб'єктивна зінтегрованість психіки"; вперше у психології узагальнено й універсалізовано різновиди захистів у взаємозв'язках і автономії функціонування, а саме ситуативні (периферійні) і базальні (особистісні). Доведена підпорядкованість захистів загальним законам функціонування психіки у її цілісності, а також і те, що психічне у поведінковому його вияві завжди знаходиться на перетині "вертикалі" і "горизонталі"; в одноактній активності суб'єкта імпліцитно міститься інформація про свідоме і несвідоме. Завдання професіонала полягає в тому, щоб демаркувати їх з метою пізнання.

5. Розкрито архетипно-функціональну здатність психіки до візуалізації латентного її змісту при селекціонуванні смислових навантажень. Доведено наявність архетипних здібностей психіки до символізації та матеріалізації ідеальних реалій шляхом перекодування. Поставлено акцент на "зрощеності" архетипу із захисною системою та механізмами символізації (натяк, згущення, зміщення, локалізація, генералізація та ін.), що має вияв у полізначності символів та ін.

6. Вивчено властивості цілісної психіки у взаємозв'язках динаміки і статичності, впливу едіпальних залежностей на формування внут-

рішніх суперечностей, наявність взаємозв'язків (та автономії) свідомої і несвідомої сфер психіки, залежність особистісної проблеми суб'єкта від порушення інформаційного обміну між свідомим і несвідомим.

7. Доведено, що глибинне пізнання полегшується і стає доступним для свідомого завдяки процесу візуалізації, тобто матеріалізованій самопрезентації суб'єкта за умови спонтанності і невимушеності його поведінки. Заслугою досліджень Т.С. Яценко є те, що вона вперше поставила проблему упредметнення психічного (як форми латентного непрямоїнічного перекодування інформаційних еквівалентів) у реаліях світу доступного чуттєвому пізнанню, що відкриває перспективи безпосереднього спостереження. Процес метафорично-символічної самопрезентації селекціонує (і конденсує) латентні сліди витіснення в їх домінантно-емотивних протистояннях і конкуренції тенденцій, що сприяє економності в часі глибинного їх пізнання.

8. Визначено та удосконалено прийоми і методи глибинно-психологічного пізнання, яке ґрунтується на діагностико-корекційному процесі у його неподільній єдності. Уточнено основи психодинамічної парадигми і методології розуміння законів функціонування психіки. Удосконалено інструментальний рівень процесно організованої діагностики, що сприяє розширенню методологічного потенціалу психокорекційної практики.

9. Вперше у форматі глибинного пізнання створена методика психоаналізу комплексу тематичних малюнків суб'єкта (33–38 тем), з наступною психоаналітичною інтерпретацією за умови, якщо є діалогічна взаємодія. Успішність методики зумовлена насамперед комплексністю пропонованих (потенційному автору) тем малюнків, які стосуються різних сфер життєдіяльності людини, відповідно до системної впорядкованості психічного і діалогічної взаємодії з автором, яка об'єктивує взаємозв'язки між малюнками [3; 16].

10. Визначено прикладні аспекти психодинамічної теорії, а саме глибинно-психологічний ракурс адаптації, особливості діалогічної взаємодії у системі “психолог – респондент”, виховання та психокорекція, глибинні витокі релігійної віри, впровадження АСПП у школі (в роботі з підлітками); порівняльний аналіз проєктивних і психоаналітичних методик пізнання психіки та ін., що відображають дисертації послідовників Т.С. Яценко [див. 29–59].

11. Розроблена “модель внутрішньої динаміки психіки” гармонійно доповнила структуру психіки, введenu Зигмундом Фройдом. Це дозволило підкреслити відмінності функціонування психіки у її суперечливій сутності в двох напрямках – “за горизонталлю” (Т.С. Яценко) і “за вертикаллю” (З. Фройд) – в контексті єдності й автономії підструктур (“свідомість – несвідоме”). В одноактній поведінці перетин “вертикалі” і “горизонталі” зумовлює ту “точку пізнання”, розкриття змісту якої потребує додаткових засобів, що забезпечили б розгортання її семантики в діалозі з респондентом. Останньому сприяє вихід на асоціативний ланцюг взаємозв'язків, спричинених інваріантністю й ітеративністю поведінки. Процесно зорієнтована діагностика передбачає її вмонтованість у природний порядок існування психічного, що об'єктивується спонтанною активністю респондента.

Поданий психодинамічний формат досліджуваних проблем глибинної психокорекції Т.С. Яценко знайшов наукове підтвердження в захисті двох докторських і 30 кандидатських дисертацій [див. 29–58]. Наукова школа Тамари Семенівни сприяє розвитку практичної психології в Україні, теоретико-методологічному фундуванню психологічної служби. Це підтверджує той факт, що під її керівництвом розроблено Галузевий стандарт з підготовки бакалаврів практичної психології та його затвердження як МОН України, так і Міністерством праці та соціальної політики України (2004) [5].

З 2006 року функціонує Науково-дослідний центр глибинної психології, відкритий постановою Президії НАПН України (від 28.03.2006 р., наказ № 1-7/4-101) при РВНЗ “Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта), з ініціативи і за підтримки ректора Кримського гуманітарного університету, академіка НАПН України О.В. Глузмана, котрий є співавтором наукових розробок, що стосуються деструкцій психіки суб'єкта, які хоч і породжують педагогічні проблеми, все ж можуть бути розв'язані у процесі підготовки практичних психологів у ВНЗ [7–15]. Особливого поштовху розвиток теоретико-практичних проблем глибинної психології набув внаслідок проведення Авторських шкіл академіка НАПН України Т.С. Яценко, за результатами яких видані п'ять посібників, аудіо-і відеозаписів аналітичного процесу [8; 12; 13; 14; 15].

Більш як 30-літній досвід практикування Т.С. Яценко у царині глибинної корекції спри-

чинив потребу його філософського осмислення та узагальнення, чому сприяє співпраця ювілярки із ректором Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, доктором філософських наук, професором, академіком НАПН України В.П. Андрущенком (див. [26; 27; 28]). Унаслідок цієї співпраці створено науково-дослідну лабораторію глибокої корекції (далі Лабораторію) при вказаному університеті (рішенням вченої ради від 26 грудня 2011 р.). Примітно, що Центр спільно з Лабораторією двічі на рік проводить наукові сесії для дослідників, аспірантів і докторантів з різних проблем глибоко-психологічного пізнання цілісної психіки, Всеукраїнський семінар з проблем глибокого пізнання (з щорічною конкретизацією тематики), що відображають відповідні збірники статей, видані при НПУ імені М.П. Драгоманова [21–27].

Академік Т.С. Яценко – науковець зі світовим ім'ям: член міжнародної тренінгової асоціації в Нью-Йорку, учасник Третього всесвітнього конгресу з психотерапії (Відень, 2002); підтримує наукове співробітництво з ученими Білорусії, Німеччини, Голландії, Киргизстану, Росії, Фінляндії, Франції та інших країн; чотири рази брала участь у семінарах, що проводилися в Росії за ініціативою Фонду Дж. Сороса в містах Підмосков'я як ведуча тренінгової групи. Вона неодноразово була представлена серед імен державних діячів та наукової еліти України [17–20]. Громадсько-наукові заслуги Т.С. Яценко підтверджуються відповідними нагородами: “Заслужений діяч народної освіти України” (1996), “Відмінник освіти України” (1999), “Орден Княгині Ольги III ступеня” (2001), “За наукові досягнення” (2006), “Золота медаль К.Д. Ушинського” (2009).

Т.С. Яценко має об'ємні просвітницько-громадські обов'язки. З 1992 року і до цього часу є членом Вищої атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України, з 1995 – членом Спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, а з 2002 – членом експертної ради ДАК МОН України. З 2008 року – член Координаційної ради по затвердженню наукових тем із психології при НАПН України, член редколегій низки періодичних видань, зокрема журналів “Практична психологія і соціальна робота” (м. Київ), “Проблеми сучасної педагогічної освіти” (РВНЗ КГУ, м. Ялта), “Психологія і суспільство” (ТНЕУ) та ін.

Перспективи подальших досліджень Тамари Семенівни Яценко спрямовані на пізнання голографічних основ психічного як функціональної системи; дослідження специфіки перекодування ідеальних (психічних) реалій візуалізовані, матеріалізовано-символічні форми самопрезентації; розкриття характеру взаємозв'язків між категорією смислу й “інформаційним еквівалентом”; пізнання архетипу як інстинкту в його співвіднесеності з захисною системою, механізмами символізації та ціннісними параметрами особистості тощо. У її полідіалогічному полі наукового світогляду знаходиться також проблема інтровізії глибокого пізнання, розв'язання якої, безсумнівно, не лише надасть допомогу психологам-початківцям, а й конструктивно розвинуватиме методологію прикладної психології.

1. Яценко Т. С. Психологические основы активной подготовки будущего педагога к общению с учащимися : дис. ... докт. психол. наук : спец. 19.00.07. “Педагогическая и возрастная психология” / Т. С. Яценко – К., 1989. – 432 с.

2. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції : навчальний посібник / Т. С. Яценко. – К. : Либідь, 1996. – 264 с.

3. Яценко Т. С. Психоаналитическая интерпретация комплекса тематических психорисунков : (глубинный аспект) / Т. С. Яценко, Я. М. Кмит, Л. В. Мошенская. – М.: СИП РИА, 2000. – 192 с.

4. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання : навчальний посібник / Т. С. Яценко. – К. : Вища школа, 2004. – 679 с.

5. Галузевий стандарт вищої освіти. Напрямок підготовки 0101 Педагогічна освіта. Спеціальність 6.010100 Практична психологія. Освітньо-кваліфікаційний рівень “бакалавр” / Міністерство освіти і науки України; розробники : Т. С. Яценко, П. В. Теслюк, І. В. Євтушенко та ін. – К., 2005. – 325 с.

6. Яценко Т. С. Основи глибокої психокорекції: феноменологія, теорія і практика / Т. С. Яценко. – К. : Вища школа, 2006. – 382 с.

7. Фахове вступне випробування зі спеціальностей “Психологія”, “Практична психологія” : навчальний посібник / [Т. С. Яценко, О. В. Глузман, С. М. Аврамченко та ін.]. – Черкаси – Ялта, 2007. – 128 с.

8. Теория и практика глубинной психокоррекции: Вторая Авторская школа академика АПН Украины Т. С. Яценко / Сост. : А.В. Глузман и др. / Под ред. академика Т. С. Яценко. – Ялта : РИО КГУ, 2009. – 221 с.

9. Глубинная психология. Агрессия: психодинамическая теория и феноменология: [Монография] / Т. С. Яценко, А. В. Глузман, А. Э. Мелоян, Л. Г. Туз; Под ред. Т. С. Яценко. – К. : ВИЦА ШКОЛА – XXI, 2010. – 271 с.

10. Концептуальні засади і методика глибокої психокорекції: Підготовка психолога-практика : навч. посіб. / [Т. С. Яценко, Б. Б. Іваненко, С. М. Аврамченко та ін.]. – К. : Вища школа, 2008. – 342 с.

11. Глубинная психология. Тенденция к психологической смерти: диагностика и коррекция: [моногра-

фия] / Т. С. Яценко, А. В. Глузман, И. В. Калашник; Под ред. Т. С. Яценко. – К.: ВИЩА ШКОЛА – XXI, 2010. – 231 с.

12. Теория и практика глубинной психокоррекции: Третья Авторская школа академика НАПН Украины Т. С. Яценко / Сост.: А. В. Глузман и др.; Под ред. академика Т. С. Яценко – Ялта : РИО КГУ, 2010. – 200 с.

13. Теория и практика глубинной психокоррекции: Четвертая и пятая Авторские школы академика НАПН Украины Т. С. Яценко / Сост.: В. П. Андрущенко, А. В. Глузман и др.; / Под ред. Т. С. Яценко. – Ялта : РИО КГУ, 2011. – 261 с.

14. Теория и практика глубинной психокоррекции: Шестая Авторская школа академика НАПН Украины Т. С. Яценко / Сост.: В. П. Андрущенко, А. В. Глузман; Под ред. Т. С. Яценко. – К.: Изд-во НПУ имени М. П. Драгоманова, 2012. – 226 с.

15. Теория и практика глубинной психокоррекции. Авторская школа академика АПН Украины Т. С. Яценко / [Сост.: С. М. Аврамченко и др.; Под ред. академика Т. С. Яценко]. – Донецк : ДИПиП, 2008. – 268 с.

16. Яценко Т.С., Чобітько М.Г., Доцевич Т. І. Малюнок у психокорекційній роботі психолога-практика [на матеріалі психоаналізу комплексу тематичних малюнків] A drawing in psychocorrecting activity of practical psychologist [on the material from thematic drawings set psychoanalysis] (укр., англ.). – Черкаси: Брама, 2003. – 216 с.

17. Яценко Т. С. // Київський літопис ХХІ століття. Науковий потенціал України : Всеукраїнський збірник. – К.: ФОП Стройкова Людмила Іванівна, 2009. – С. 15.

18. Яценко Тамара Семенівна // Науковці України – еліта держави : Довідково-біографічне видання. – К.: Видавництво Логос Україна, 2010. – С. 237.

19. Яценко Тамара Семенівна. Україна наукова: Довідково-іміджеве видання. – К.: Українська академія геральдики, товарного знаку та логотипу, 2010. – Т. 2 : Національна академія педагогічних наук України, 2010. – С. 99.

20. Науково-дослідний центр глибинної психології НАПН України при РВНЗ “КГУ” (м. Ялта) // Київський літопис ХХІ століття. Україні незалежній 20. Ювілейні сторінки : Всеукраїнський збірник. – К.: Видавничий центр “МЕТР”, 2011. – С. 153.

21. Яценко Т.С., Сергієнко І.М., Євтушенко І.В., Аврамченко С.М. Проблема психічного вигорання у контексті вирішення завдань практичної психології (за результатами ІV Всеукраїнського навчально-методичного семінару “Теоретичні та методичні засади практичної психології” (2-4 травня 2007 р., м. Ялта) // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: 36. наукових праць. / Яценко Т.С., Сергієнко І.М., Євтушенко І.В., Аврамченко С.М. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – № 19 (43). – С. 7-16.

22. Яценко Т. С. Взаємозв'язки свідомого і несвідомого та їх вплив на адаптованість / Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: 36. наукових праць. // Яценко Т. С. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2009. – № 24 (48). – С. 13–21.

23. Глибинно-психологічне пізнання з використанням каменів / Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, Серія № 12. Психологічні науки: 36. наукових праць. // Яценко Т. С., Майк М. С., Гайворонський Р. О. – К.: НПУ М. П. Драгоманова, 2010. – № 29 (53). – С. 247–256.

24. Яценко Т. С. До проблеми пізнання індивідуальної неповторності архетипної символіки / Науковий

часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, Серія № 12. Психологічні науки: 36. наукових праць. // Яценко Т.С. – К.: НПУ М. П. Драгоманова, 2011. – № 33 (57). – С. 15–27.

25. Категорія віри в контексті методології глибинно-психологічного пізнання / Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, Серія № 12. Психологічні науки: 36. наукових праць. // Яценко Т. С. – К.: НПУ М. П. Драгоманова, 2011. – С. 100-106.

26. Яценко Т.С., Андрущенко В. П. Філософсько-психологічні проблеми методології познання психіки / Т. С. Яценко, В. П. Андрущенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологія : 36. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – № 36 (60). – С. 7–20.

27. Яценко Т.С., Андрущенко В. П. Філософсько-психологічні проблеми методології познання психіки / Т. С. Яценко, В. П. Андрущенко // Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К.: А.С.К., - 2011. – Т. 1: Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія. – 2011. – Випуск 31. – С. 142–155.

28. Андрущенко В., Яценко Т. Філософсько-психологічні проблеми методології пізнання психіки / Т. Яценко, В. Андрущенко // Психологія і суспільство. Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис. – 2012. – № 3. – С. 63–77.

29. Солодухова О. Г. Психологія становлення особистості молодого вчителя в процесі професійної адаптації : автореферат дис. ... док. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / О. Г. Солодухова. – К., 1997. – 39 с.

30. Зажирко М. П. Глибинно-психологічні передумови активізації процесу спілкування (акмеологічний підхід) : автореферат дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / М. П. Зажирко. – К., 1998. – 17 с.

31. Коновальчук В. І. Психологічний зміст механізму заміщення та його врахування у процесі підготовки психологів-практиків : дис. ... канд. псих. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / В. І. Коновальчук / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 1998. – 191 с.

32. Мошенська Л. В. Діагностичні можливості комплексу тематичних психомалюнків у дослідженні глибинних аспектів психіки : автореферат дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Л. В. Мошенська / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 1998. – 19 с.

33. Теслюк П. В. Полівалентність змісту символіки тематичних психомалюнків (на матеріалі професійної підготовки психологів-практиків) : автореферат дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / П. В. Теслюк. – К., 2000. – 20 с.

34. Біла О. Г. Психокорекційні можливості методу активного соціально-психологічного навчання (на матеріалі підготовки психологів-практиків) : автореферат дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / О. Г. Біла. – К., 2002. – 19 с.

35. Коновалова О. А. Глибинно-психологічне пізнання феномену експектацій методом активного соціально-психологічного навчання : автореферат дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / О. А. Коновалова. – К., 2002. – 18 с.

36. Аврамченко С. М. Пізнання внутрішньої суперечливості психіки суб'єкта методом психомалюнку : автореферат дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07

“Педагогічна та вікова психологія” / С. М. Аврамченко. – Івано-Франківськ, 2004. – 294 с.

37. *Євтушенко І. В.* Роль архетипної символіки у вираженні інтимних почуттів суб'єкта до близьких йому людей (на основі міфів, казок, психомалюнків) : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / І. В. Євтушенко. – К., 2004. – 371 с.

38. *Мелоян А. Е.* Глибинно-психологічні витоки агресивності суб'єкта (на матеріалах активного соціально-психологічного навчання) : автореферат дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / А. Е. Мелоян. – Івано-Франківськ, 2004. – 20 с.

39. *Сергієнко І. М.* Глибинно-психологічні передумови ставлення суб'єкта до інших людей (на матеріалі активного соціально-психологічного навчання) : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / І. М. Сергієнко. – Івано-Франківськ, 2004. – 222 с.

40. *Іваненко Б. Б.* Особистісна психокорекція майбутнього практичного психолога засобами активного соціально-психологічного навчання : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Б. Б. Іваненко. – К., 2005. – 199 с.

41. *Білуха Т. І.* Розвиток особистості майбутнього психолога-практика засобами корекційно-виховного впливу : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Т. І. Білуха. – Івано-Франківськ, 2006. – 354 с.

42. *Солодухов В. Л.* Метафоричність казки як засіб активного соціально-психологічного навчання : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / В. Л. Солодухов. – Івано-Франківськ, 2006. – 237 с.

43. *Стасько О. Г.* Психологічна значущість умовних цінностей та їх вплив на формування ідеалізованого “Я” особистості : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / О. Г. Стасько. – К., 2006. – 369 с.

44. *Бабенко К. А.* Взаємозв'язок механізмів символізації змісту несвідомого (на матеріалі психоаналізу комплексу тематичних психомалюнків) : автореферат дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / К. А. Бабенко. – К., 2007. – 20 с.

45. *Бондаревська Л. Л.* Переживання у структурованні системних характеристик підсвідомого (на матеріалі АСПН) : автореферат дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Л. Л. Бондаревська. – Івано-Франківськ, 2007. – 20 с.

46. *Шавровська Н. В.* Особливості пізнання психологічних захистів суб'єкта засобами психоаналізу малюнків : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Н. В. Шавровська. – Івано-Франківськ, 2007. – 376 с.

47. *Горобець Т. В.* Соціально-перцептивні деформації – епіфеномен психічних захистів : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Т. В. Горобець. – Івано-Франківськ, 2008. – 392 с.

48. *Калашник І. В.* Глибинно-психологічні витоки тенденції особистості до психологічної смерті : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / І. В. Калашник. – К., 2008. – 426 с.

49. *Нодзельська А. С.* Взаємозв'язок інфантилізму з психологічною імпотенцією та їх корекція : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / А. С. Нодзельська. – Івано-Франківськ, 2008. – 323 с.

50. *Раджабова С. Ш.* Ідентифікація та її вияв у осо-

бистісній проблемі суб'єкта : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / С. Ш. Раджабова. – К., 2008. – 347 с.

51. *Харенко С. Г.* Психологічні особливості та корекція емоційних станів підлітків (засобами активного соціально-психологічного навчання) : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / С. Г. Харенко. – Івано-Франківськ, 2008. – 369 с.

52. *Кононова М. М.* Глибинні детермінанти психічної дезадаптації суб'єкта : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / М. М. Кононова. – Івано-Франківськ, 2009. – 319 с.

53. *Святка О. О.* Феномен опорів як проблема в глибинно-психологічній груповій корекції : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / О. О. Святка. – К., 2009. – 324 с.

54. *Сивопляс Н. В.* Процес соціальної адаптації суб'єкта в контексті тенденцій: “до психологічної сили” та “до психологічної слабкості” (на матеріалі підготовки психологів-практиків) : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Н. В. Сивопляс. – Івано-Франківськ, 2010. – 388 с.

55. *Туз Л. Г.* Психоаналітична інтерпретація як засіб корекції поведінки учасників активного соціально-психологічного навчання : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Л. Г. Туз. – К., 2010. – 363 с.

56. *Усатенко О. М.* Супервізорство у фаховій підготовці психологів-практиків : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / О. М. Усатенко. – Луцьк, 2010. – 341 с.

57. *Педченко О. В.* Глибинно-психологічні витоки релігійної віри та їх пізнання у процесі активного соціально-психологічного навчання : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / О. В. Педченко. – Івано-Франківськ, 2011. – 440 с.

58. *Богдан Т. В.* Діагностика і корекція внутрішніх суперечностей особистості засобами психодрами у процесі активного соціально-психологічного навчання : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогічна та вікова психологія” / Т. В. Богдан. – Харків, 2012. – 224 с.

REFERENCES

1. Yacenko T. S. Psikhologicheskie osnovih aktivnoy podgotovki buduthego pedagoga k obtheniyu s uchathimisa : dis. ... dokt. psikhol. nauk : spec. 19.00.07. “Pedagogicheskaya i vozrastnaya psikhologiya” / T. S. Yacenko – K., 1989. – 432 s.
2. Yacenko T. S. Psikhologichni osnovi grupovoi psikhokorekcii : navchaljnij posibnik / T. S. Yacenko. – K. : Libidj, 1996. – 264 s.
3. Yacenko T. S. Psikhoanaliticheskaya interpretaciya kompleksa tematiceskikh psikhorisunkov : (glubinnihij aspekt) / T. S. Yacenko, Ya. M. Kmit, L. V. Moshenskaya. – M.: SIP RIA, 2000. – 192 s.
4. Yacenko T. S. Teoriya i praktika grupovoi psikhokorekcii: Aktivne socialjno-psikhologichne navchannya : navchaljnij posibnik / T. S. Yacenko. – K. : Vitha shkola, 2004. – 679 s.
5. Galuzevijj standart vithoi osviti. Napryam pidgotovki 0101 Pedagogichna osvita. Specialnistj 6.010100 Praktichna psikhologiya. Osvitnjo-kvalifikacijnij rivenj “bakalavr” / Ministerstvo osviti i nauki Ukraini; rozrobniki : T. S. Yacenko, P. V. Teslyuk, I. V. YEvtushenko ta in. – K., 2005. – 325 s.

6. Yacenko T. S. Osnovi glibinnoi psikhokorekcii: fenomenologiya, teoriya i praktika / T. S. Yacenko. – K. : Vyshcha shkola, 2006. – 382 s.
7. Fakhove vstupne viprobuvannya zi specialnosteyj “Psikhologiya”, “Praktichna psikhologiya”: navchalnijjy posibnik / [T. S. Yacenko, O. V. Gluzman, S. M. Avramchenko ta in.]. – Cherkasi – Yalta, 2007. – 128 s.
8. Teoriya i praktika glubinnoy psikhokorrekcii: Vtoraya Avtorskaya shkola akademika APN Ukrainih T. S. Yacenko / Sost. : A.V. Gluzman i dr. / Pod red. akademika T. S. Yacenko. – Yalta : RIO KGU, 2009. – 221 s.
9. Glubinnaya psikhologiya. Agressiya: psikhodinamicheskaya teoriya i fenomenologiya: [Monografiya] / T. S. Yacenko, A. V. Gluzman, A. Eh. Meloyan, L. G. Tuz; Pod red. T. S. Yacenko. – K. : VITHa ShKOLA – XXI, 2010. – 271 s.
10. Konceptualjni zasadi i metodika glibinnoi psikhokorekcii: Pidgotovka psikhologa-praktika : navch. posib. / [T. S. Yacenko, B. B. Ivanenko, S. M. Avramchenko ta in.]. – K. : Vitha shkola, 2008. – 342 s.
11. Glubinnaya psikhologiya. Tendenciya k psikhologicheskoy smerti: diagnostika i korrekciya: [monografiya] / T. S. Yacenko, A. V. Gluzman, I. V. Kalashnik; Pod red. T. S. Yacenko. – K. : VITHa ShKOLA – XXI, 2010. – 231 s.
12. Teoriya i praktika glubinnoy psikhokorrekcii: Tretiya Avtorskaya shkola akademika NAPN Ukrainih T. S. Yacenko / Sost. : A.V. Gluzman i dr.; Pod red. akademika T. S. Yacenko – Yalta : RIO KGU, 2010. – 200 s.
13. Teoriya i praktika glubinnoy psikhokorrekcii: Chetvertaya i pyataya Avtorskie shkolih akademika NAPN Ukrainih T. S. Yacenko / Sost. : V. P. Andruthenko, A. V. Gluzman i dr.; / Pod red. T. S. Yacenko. – Yalta : RIO KGU, 2011. – 261 s.
14. Teoriya i praktika glubinnoy psikhokorrekcii: Shestaya Avtorskaya shkola akademika NAPN Ukrainih T. S. Yacenko / Sost. : V. P. Andruthenko, A. V. Gluzman; Pod red. T. S. Yacenko. – K. : Izd-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2012. – 226 s.
15. Teoriya i praktika glubinnoy psikhokorrekcii. Avtorskaya shkola akademika APN Ukrainih T. S. Yacenko / [Sost. : S. M. Avramchenko i dr.; Pod red. akademika T. S. Yacenko]. – Doneck : DIPiP, 2008. – 268 s.
16. Yacenko T.S., Chobitjko M.G., Doceovich T. I. Malyunok u psikhokorekcijjy niyj roboti psikhologa-praktika [na materialih psikhhoanalizu kompleksu tematichnih malyunkiv] A drawing in psychocorrecting activity of practical psychologist [on the material from thematic drawings set psychoanalysis] (ukr., angl.). – Cherkasi: Brama, 2003. – 216 s.
17. Yacenko T. S. // Kiivsjkiyj litopis XX stolittya. Naukoviyj potencial Ukraini : Vseukrainsjkiyj zbirnik. – K. : FOP Stroykova Lyudmila Ivanivna, 2009. – S. 15.
18. Yacenko Tamara Semenivna // Naukovci Ukraini – elita derzhavi : Dovidkovo-biografichne vidannya. – K. : Vidavnicтво Logos Ukraina, 2010. – S. 237.
19. Yacenko Tamara Semenivna. Ukraina naukova: Dovidkovo-imidzheve vidannya. – K. : Ukrainsjka akademiya geraldiki, tovarnogo znaku ta logotipu, 2010. – T. 2 : Nacionaljna akademiya pedagogichnih nauk Ukraini, 2010. – S. 99.
20. Naukovo-doslidnijjy centr glibinnoi psikhologii NAPN Ukraini pri RVNZ “KGU” (m. Yalta) // Kiivsjkiyj litopis XX stolittya. Ukraini nezalezhnijjy 20. Yuvileyjni storinki : Vseukrainsjkiyj zbirnik. – K. : Vidavnic hijjy centr “METR”, 2011. – S. 153.
21. Yacenko T.S., Sergiyenko I.M., Yevtushenko I.V., Avramchenko S.M. Problema psikhichnogo vigorannya u konteksti virishennya zavdanj praktichnoi psikhologii (za rezuljtatami IV Vseukrainsjko navchaljno-metodichnogo seminaru “Teoretichni ta metodichni zasadi praktichnoi psikhologii” (2-4 travnya 2007 r., m. Yalta) // Naukoviyj chasopis NPU imeni M.P.Dragomanova. Seriya № 12. Psikhologichni nauki: Zb. naukovih pracj. // Yacenko T.S., Sergiyenko I.M., Yevtushenko I.V., Avramchenko S.M. – K.: NPU imeni M.P.Dragomanova, 2007. – № 19 (43). – S.7-16.
22. Yacenko T. S. Vzayemozv'yazki svidomogo i nesvidomogo ta ikh vpliv na adaptovanistj / Naukoviyj chasopis NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriya № 12. Psikhologichni nauki: Zb. naukovih pracj. // Yacenko T. S. – K.: NPU imeni M. P. Dragomanova. – 2009. – № 24 (48). – S. 13–21.
23. Glibinno-psikhologichne piznannya z vikoristannyam kameniv / Naukoviyj chasopis NPU imeni M. P. Dragomanova, Seriya № 12. Psikhologichni nauki: Zb. naukovih pracj. // Yacenko T. S., Maik M. S., Gayjvoronsjkiyj R. O. – K.: NPU M. P. Dragomanova, 2010. – №29 (53). – S. 247–256.
24. Yacenko T. S. Do problemi piznannya individualnoj nepovtornosti arkhetyponi simvoliki / Naukoviyj chasopis NPU imeni M. P. Dragomanova, Seriya № 12. Psikhologichni nauki: Zb. naukovih pracj. // Yacenko T.S. – K.: NPU M. P. Dragomanova, 2011. – № 33 (57). – S. 15–27.
25. Kategoriya viri v konteksti metodologii glibinno-psikhologichnogo piznannya / Naukoviyj chasopis NPU imeni M. P. Dragomanova, Seriya № 12. Psikhologichni nauki: Zb. naukovih pracj. // Yacenko T. S. – K.: NPU M. P. Dragomanova, 2011. – S. 100-106.
26. Yacenko T.S., Andruthenko V. P. Filosofskopsikhologicheskie problemih metodologii poznaniya psikhiki / T. S. Yacenko, V. P. Andruthenko // Naukoviyj chasopis NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriya № 12. Psikhologiya : Zb. naukovih pracj. – K. : NPU imeni M.P. Dragomanova, 2012. – № 36 (60). – S. 7–20.
27. Yacenko T.S., Andruthenko V. P. Filosofskopsikhologicheskie problemih metodologii poznaniya psikhiki / T. S. Yacenko, V. P. Andruthenko // Aktualjni problemi psikhologii : Zbirnik naukovih pracj Institutu psikhologii im. G. S. Kostyuka NAPN Ukraini. – K.: A.S.K., - 2011. – T. 1: Organizacijjna psikhologiya. Socialjna psikhologiya. Ekonomichna psikhologiya. – 2011. – Vipusk 31. – S. 142–155.
28. Andruthenko V., Yacenko T. Filosofskopsikhologichni problemi metodologii piznannya psikhiki / T. Yacenko, V. Andruthenko // Psikhologiya i suspiljstvo. Ukrainsjkiyj teoretiko-metodologichnijjy sociogumanitarnijjy chasopis. – 2012. – №. 3. – S. 63–77.
29. Solodukhova O. G. Psikhologiya stanovlennya osobistosti molodogo vchitelya v procesi profesijnoj adaptacijj : avtoreferat dis. ... dok. psikh. nauk : spec. 19.00.07 “Pedagogichna ta vikova psikhologiya” / O. G. Solodukhova. – K., 1997. – 39 s.
30. Zazhirko M. P. Glibinno-psikhologichni peredumovi aktivizacijjy procesu spilkuvannya (akmeologichnijjy pidkhdid) : avtoreferat dis. ... kand. psikh. nauk : spec. 19.00.07 “Pedagogichna ta vikova psikhologiya” / M. P. Zazhirko. – K., 1998. – 17 s.
31. Konovaljchuk V. I. Psikhologichnijjy zmist mekhanizmu zamithennya ta yjogo vrakhuvannya u procesi pidgotovki psikhologiv-praktikov : dis. ... kand. psikh. nauk : spec. 19.00.07 “Pedagogichna ta vikova psikhologiya” / V. I. Konovaljchuk / Institut pedagogiki i psikhologii

profesijnoi osviti APN Ukraini. – K., 1998. – 191 s.

32. Moshensjka L. V. Diagnostichni mozhlivosti kompleksu tematichnih psikhomalyunkiv u doslidzhenni glibinikh aspektiv psikhiki : avtoreferat dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / L. V. Moshensjka / Institut pedagogiki i psikhologii profesijnoi osviti APN Ukraini. – K., 1998. – 19 s.

33. Teslyuk P. V. Polivalentnistj zmistu simvoliki tematichnih psikhomalyunkiv (na materialii profesijnoi pidgotovki psikhologiv-praktikiv) : avtoreferat dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / P. V. Teslyuk. – K., 2000. – 20 s.

34. Bila O. G. Psikhokorekciyni mozhlivosti metodu aktivnogo socialjno-psikhologichnogo navchannya (na materialii pidgotovki psikhologiv-praktikiv) : avtoreferat dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / O. G. Bila. – K., 2002. – 19 s.

35. Konovalova O. A. Glibinno-psikhologichne piznannya fenomenu ekspektacij metodom aktivnogo socialjno-psikhologichnogo navchannya : avtoreferat dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / O. A. Konovalova. – K., 2002. – 18 s.

36. Avramchenko S. M. Piznannya vnutrishnjoj superechlivosti psikhiki sub'yekta metodom psikhomalyunku : avtoreferat dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / S. M. Avramchenko. – Ivano-Frankivsjk, 2004. – 294 s.

37. Yevtushenko I. V. Rolj arkhetypnoi simvoliki u virazhenni intimnih pochuttiv sub'yekta do blizkikh yjomu lyudej (na osnovi mifiv, kazok, psikhomalyunkiv) : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / I. V. Yevtushenko. – K., 2004. – 371 s.

38. Meloyan A. E. Glibinno-psikhologichni vitoki agresivnosti sub'yekta (na materialakh aktivnogo socialjno-psikhologichnogo navchannya) : avtoreferat dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / A. E. Meloyan. – Ivano-Frankivsjk, 2004. – 20 s.

39. Sergiyenko I. M. Glibinno-psikhologichni peredumovi stavlennya sub'yekta do inshikh lyudej (na materialii aktivnogo socialjno-psikhologichnogo navchannya) : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / I. M. Sergiyenko. – Ivano-Frankivsjk, 2004. – 222 s.

40. Ivanenko B. B. Osobistisna psikhokorekciya mayjbutnjogo praktichnogo psikhologa zasobami aktivnogo socialjno-psikhologichnogo navchannya : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / B. B. Ivanenko. – K., 2005. – 199 s.

41. Bilukha T. I. Rozvitok osobistosti mayjbutnjogo psikhologa-praktika zasobami korekciynjo-vikhovnogo vplivu : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / T. I. Bilukha. – Ivano-Frankivsjk, 2006. – 354 s.

42. Solodukhov V. L. Metaforichnistj kazki yak zasib aktivnogo socialjno-psikhologichnogo navchannya : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / V. L. Solodukhov. – Ivano-Frankivsjk, 2006. – 237 s.

43. Stasjko O. G. Psikhologichna znachuthistj umovnikh cinnostej ta ikh vpliv na formuvannya idealizovanogo "Ya" osobistosti : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / O. G. Stasjko. – K., 2006. – 369 s.

44. Babenko K. A. Vzayemozv'yazok mekhanizmv simvolizacii zmistu nesvidomogo (na materialii psikhooanalizu kompleksu tematichnih psikhomalyunkiv) : avtoreferat dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / K. A. Babenko. – K., 2007. – 20 s.

45. Bondarevsjka L. L. Perezhivannya u strukturuvanni sistemnih kharakteristik pidsvidomogo (na materialii ASPN) : avtoreferat dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / L. L. Bondarevsjka. – Ivano-Frankivsjk, 2007. – 20 s.

46. Shavrovsjka N. V. Osoblivosti piznannya psikhologichnih zakhistiv sub'yekta zasobami psikhooanalizu malyunkiv : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / N. V. Shavrovsjka. – Ivano-Frankivsjk, 2007. – 376 s.

47. Gorobecj T. V. Socialjno-perceptivni deformacii – epifenomen psikhichnih zakhistiv : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / T. V. Gorobecj. – Ivano-Frankivsjk, 2008. – 392 s.

48. Kalashnik I. V. Glibinno-psikhologichni vitoki tendencii osobistosti do psikhologichnoi smerti : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / I. V. Kalashnik. – K., 2008. – 426 s.

49. Nodzeljsjka A. S. Vzayemozv'yazok infantilizmu z psikhologichnoyu impotencyeyu ta ikh korekciya : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / A. S. Nodzeljsjka. – Ivano-Frankivsjk, 2008. – 323 s.

50. Radzhabova S. Sh. Identifikaciya ta ii viyav u osobistisnij problemi sub'yekta : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / S. Sh. Radzhabova. – K., 2008. – 347 s.

51. Kharenko S. G. Psikhologichni osoblivosti ta korekciya emocijnih staniv pidlitkiv (zasobami aktivnogo socialjno-psikhologichnogo navchannya) : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / S. G. Kharenko. – Ivano-Frankivsjk, 2008. – 369 s.

52. Kononova M. M. Glibinni determinanti psikhichnoi dezadaptacii sub'yekta : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / M. M. Kononova. – Ivano-Frankivsjk, 2009. – 319 s.

53. Svyatka O. O. Fenomen oporiv yak problema v glibinno-psikhologichnij grupovij korekcii : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / O. O. Svyatka. – K., 2009. – 324 s.

54. Sivoplyas N. V. Proces socialjnoi adaptacii sub'yekta v konteksti tendencij: "do psikhologichnoi sili" ta "do psikhologichnoi slabkosti" (na materialii pidgotovki psikhologiv-praktikiv) : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / N. V. Sivoplyas. – Ivano-Frankivsjk, 2010. – 388 s.

55. Tuz L. G. Psikhooanalitichna interpretaciya yak zasib korekcii povedinki uchasnikiv aktivnogo socialjno-psikhologichnogo navchannya : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / L. G. Tuz. – K., 2010. – 363 s.

56. Usatenko O. M. Supervizorstvo u fakhovij pidgotovci psikhologiv-praktikiv : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / O. M. Usatenko. – Lucjk, 2010. – 341 s.

57. Pedchenko O. V. Glibinno-psikhologichni vitoki religijnoi viri ta ikh piznannya u procesi aktivnogo socialjno-psikhologichnogo navchannya : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / O. V. Pedchenko. – Ivano-Frankivsjk, 2011. – 440 s.

58. Bogdan T. V. Diagnostika i korekciya vnutrishnih superechnostej osobistosti zasobami psikhodrami u procesi aktivnogo socialjno-psikhologichnogo navchannya : dis. ... kand. psikhol. nauk : spec. 19.00.07 "Pedagogichna ta vikova psikhologiya" / T. V. Bogdan. – Khar'kov, 2012. – 224 s.

АНОТАЦІЯ

Галушко Любов Ярославівна, Дметерко Наталія Володимирівна, Євтушенко Ірина Володимирівна, Максименко Олена Георгіївна, Педченко Олександра Віталіївна, Полянничко Олена Григорівна, Туз Лариса Григорівна, Усатенко Оксана Миколаївна.

Динаміка становлення глибинної психології в Україні.

Стаття висвітлює новий підхід у психології академіка НАПН України Т.С. Яценко стосовно низки феноменів і фактів: психічного в закономірній єдності статичної й динамічної; перспектив пізнання психічного з опорою на спонтанну активність респондента (не покладаючись на “техніки”); презентації нового підходу до розуміння єдності теорії та практики у розв’язанні проблем латентного перекодування психіки в процесі візуалізованої самопрезентації суб’єкта та передумов ефективності її процесно-діалогічної експлікації; психологічного захисту як дисфункціонального і водночас системного утворення, що підлягає психокорекції, а також щодо осмислення перспектив удосконалення психодинамічної методології та теорії.

Ключові слова: психодинамічна теорія, З Фрейд, несвідоме, свідоме, психіка, суб’єкт, психологічний захист, спонтанність і невимушеність поведінки, позитивна дезінтеграція та вторинна інтеграція.

АННОТАЦИЯ

Галушко Любовь Ярославовна, Дметерко Наталья Владимировна, Евтушенко Ирина Владимировна, Максименко Елена Георгиевна, Педченко Александра Витальевна, Полянничко Елена Григорьевна, Туз Лариса Григорьевна, Усатенко Оксана Николаевна.

Динамика становления глубинной психологии в Украине.

Статья освещает новый подход в психологии академика НАПН Украины Т.С. Яценко относительно ряда феноменов и фактов: психического в закономерном единстве статичности и динамики; перспектив познания психического с опорой на непроизвольную активность респондента (не полагаясь на “техники”); презентации нового подхода к пониманию единства теории и прак-

тики в решении проблем латентного перекодирования психики в процессе визуализированной самопрезентации субъекта и предпосылок эффективности ее процессуально-диалогической экспликации; психологической защиты как дисфункционального, и в то же время системного образования, подлежащего психокоррекции, а также относительно осмысления перспектив совершенствования психодинамической методологии и теории.

Ключевые слова: психодинамическая теория, З. Фрейд, бессознательное, сознательное, психика, субъект, психологическая защита, спонтанность и непроизвольность поведения, положительная дезинтеграция и вторичная интеграция.

ANNOTATION

Halushko Lyubov, Dmeterko Natalia, Yevtushenko Iryna, Maksymenko Olena, Pedchenko Oleksandra, Polianyckho Olena, Tuz Larysa, Usatenko Oksana.

Dynamics of Becoming of Deep Psychology in Ukraine.

The article highlights a new approach in psychology of the academic of NAPN of Ukraine T.S. Yatsenko concerning a number of phenomena and facts: psychic in regular integrity of static and dynamics; perspectives of cognition psychic with the support on the spontaneous activity of a respondent (not relying on the “techniques”); presentations of a new approach to realization of integrity of theory and practice in the solutions the problems of latent recoding of psychics in the process of visualized self-presentation of a subject and pre-conditions of efficiency of its process-dialogical explication; psychological protection as a dysfunctional and at the same time system formation which is subject to psychocorrection, and comprehension the perspectives of the improvement of the psychodynamic methodology and theory.

Key words: psychodynamic theory, S. Freud, unconscious, conscious, psychics, subject, psychological protection, spontaneity and informality of behavior, positive disintegration and secondary integration.

Надійшла до редакції 16.09.2012.